

МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО ОСВІЧЕНОГО СПОЖИВАЧА БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

MECHANISM OF INCREASING THE ECONOMIC SECURITY LEVEL OF THE BANKING SECTOR OF UKRAINE IN FORMATION OF FINANCIALIZED CONSUMER BANKING SERVICES

В статті запропонований механізм підвищення рівня економічної безпеки банківського сектору України через формування фінансово освіченого споживача банківських послуг. Запропонований механізм діє на різних рівнях національної економіки, має в своїй структурі об'єкти впливу (різні прошарки населення), економіко-організаційне забезпечення (закони та підзаконні акти, національні програми та стратегії, освітні програми тощо), інструменти (заходи із фінансової освіти) та стимули (підтримуючі та забезпечуючі заходи). Консолідованим органом, що здійснюватиме регулювання та координацію дій між різними інститутами, є Комітет з фінансової освіти. Запропонований механізм, на відміну від існуючих, має два рівні – макро- та мікроекономічний, об'єкти впливу та елементи, а саме: організаційно-методичне забезпечення, інструменти та стимули, що впливають на різні вікові групи населення та координуються спеціальним державним органом.

Ключові слова: економічна безпека, банківський сектор, фінансова грамотність, довіра, фінансова культура, механізм, фінансова освіта, освіченість.

В статье предложен механизм повышения уровня экономической безопасности банковского сектора Украины путем формирования финансово образованного потребителя банковских услуг. Предложенный механизм действует на разных уровнях национальной экономики, имеет в своей структуре объекты воздействия (различные слои населения), экономико-организационное обеспечение (законы и подзаконные акты, национальные программы и стратегии, образовательные программы и т.д.), инструменты (мероприятия по финансовой просвещению) и стимулы (поддерживающие и обеспечивающие меропри-

ятия). Консолидированным органом, который будет осуществлять регулирование и координацию действий между различными институтами, является Комитет по финансовой просвещенности. Предложенный механизм, в отличие от существующих, имеет два уровня – макро- и микроэкономический, объекты воздействия и элементы, а именно: организационно-методическое обеспечение, инструменты и стимулы, влияющие на разные возрастные группы населения и координируются специальным государственным органом.

Ключевые слова: экономическая безопасность, банковский сектор, финансовая грамотность, доверие, финансовая культура, механизм, финансовая просветительство, образованность.

The purpose of this study is to develop a mechanism for raising the level of economic security of the banking system of Ukraine by influencing the formation of a financially educated consumer of banking services. The proposed mechanism operates at different levels of the national economy, has its objects of influence (various layers of the population), economic and organizational support (laws and regulations, national programs and strategies, educational programs, etc.), tools (financial education measures) and incentives (supporting and ensuring activities). The Consultative Body, which will regulate and coordinate actions between different institutions, is the Committee on Financial Education. The proposed mechanism, in contrast to the existing ones, has two levels: macro- and microeconomic, objects of influence and elements, namely: organizational and methodological support, tools and incentives affecting different age groups and coordinated by a special state body.

Key words: economic security, banking sector, financial literacy, trust, financial culture, mechanism, financial enlightenment, education.

УДК 336.71(477)

Славкіна М.А.

аспірант

Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Сучасні реальні умови розвитку банківського сектору, коли комерційні банки переходять на обслуговування клієнтів через Інтернет, що дозволяє їм не тільки управляти власним рахунком, але й здійснювати багато інших фінансових операцій, вимагають від користувачів банківських послуг високого рівня фінансової культури, знань і навичок. Але більшість населення, переважно похилого віку, або не довіряють банківській системі, або не мають реальних вмінь та навичок користування послугами он-лайн. Як відомо, неосвічений користувач є потенційним джерелом загроз щодо економічній безпеці банку, оскільки ймовірність шахрайських по відношенню до такого користувача дій є достатньо високою. Тому актуальність даного питання не викли-

кає сумнівів, особливо, що стосується розробки та впровадження механізмів підвищення рівня фінансової грамотності та культури населення України з метою підвищення ступеня захищеності банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями фінансової грамотності населення та розробкою механізмів її підвищення в українській науці приділено достатньо уваги. Так, автор в статті [1] зазначає, що на рівні стратегічного розвитку країни, підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств є завданням держави, що потребує розробки та реалізації державної програми, а також залучення зарубіжних експертів в галузі фінансової освіти. Такої ж думки дотримується певна низка авторів [2-4]. Т. Смов-

женко, А. Кузнецова [2] дотримуються думки, що основний державний орган, який повинен відповідати за формування фінансової просвіти – спеціально створена установа (Координаційна Рада), яка співпрацює із Національним банком України, Міністерствами, вищими навчальними закладами та іншими інституціями фінансового ринку, відповідати за розробку та реалізацію Національної стратегії (програми) фінансової грамотності, а також спеціальних орієнтованих програм.

Автори [3], спираючись на зарубіжний досвід, пропонують варіанти фінансування програм фінансової грамотності – Центральним банком (комерційними банками), фінансовими регуляторами, організаціями з питань зайнятості населення, Міністерством освіти та освітніми організаціями, державними та недержавними Фондами за моделлю державно-приватного партнерства.

Г. Кучерова [4] розглядає фінансову грамотність як структурний елемент фінансової культури, що повинна формуватися комплексно, і мати такі складові, як: законодавчу (захист прав споживачів та система відповідальності учасників ринку); освітню (викладання спец курсів у школах та ВНЗ, формування баз практики для школярів та студентів); фінансову (симетричний розвиток фінансового ринку); інституціональну (формування Інституту фінансової просвіти).

Л. Захаркіна [5] запропонувала структурну схему нововведень для підвищення рівня фінансової грамотності населення за віковими групами, із застосуванням спеціальних методів й інструментів, виходячи із вікових особливостей та наявністю вільного часу у тих, хто навчається.

В дослідженні Л. Птащенко, А. Шабардіної [6] аналізується зарубіжний досвід щодо підвищення рівня фінансової грамотності користувачів фінансових послуг. Автором визначено, що продуценти фінансових послуг в першу чергу зацікавлені в підвищенні рівня фінансової освіченості як існуючих, так і майбутніх користувачів. В якості приклада автор розглядає діяльність компанії Visa Inc., яка розробила власний сайт з фінансової грамотності із навчальними матеріалами з бюджетування, інвестицій, заощаджень тощо. Також дослідники описують досвід великих банків щодо фінансової грамотності, наприклад, американського «Меррілл Лінч», який працює із молоддю, дає гранти на відкриття бізнесу, створює волонтерські програми навчання. Також механізм роботи вітчизняних комерційних банків з молоддю з метою формування фінансової свідомості та культури описаний в роботі [7].

Таким чином, проблематиці формування інституту фінансового просвітництва, розробці специфічних механізмів підвищення рівня фінансової культури та грамотності населення, приділено достатню увагу в сучасних дослідженнях. Але не

дивлячись на значний доробок в цій галузі, практично не дослідженим є питання взаємозв'язку та впливу рівня фінансової грамотності споживачів банківських послуг на економічну безпеку банківської системи.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка механізму підвищення рівня економічної безпеки банківської системи України шляхом впливу на процес формування фінансово освіченого споживача банківських послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасному економічному просторі, коли фінансові ринки функціонують в умовах високого рівня настання кризи, особливої уваги з боку фінансових установ потребує формування фінансово освіченого споживача. Процес підвищення рівня фінансової грамотності населення був започаткований за ініціативи громадських організацій та окремих фінансових установ, але на сьогодні і державні органи приймають активну участь в ньому, створюючи Державні програми з формування фінансово грамотних споживачів у фінансовому секторі, співпрацюючи із органами освіти з розробки та практичної реалізації освітніх програм для середніх та вищих навчальних закладів, а також удосконалюючи законодавство стосовно захисту прав споживачів фінансових послуг.

В світлі зазначеного, нагальною необхідністю є створення дієвого механізму формування фінансово освіченого споживача банківських послуг. На наш думку, забезпечення високого рівня економічної безпеки банківської системи залежить від такого компонента як довіра. Про це йдеться мова у праці [2], де основним підґрунтям забезпечення рівня довіри до банківської системи є клієнти, які обізнані щодо банківських продуктів та послуг, розуміють їх особливості і ризики, вміють користуватись ними та управляти власними фінансами. Фінансово обізнаний споживач зменшує ступінь ризику для банківської системи, він має можливість протистояти шахрайським атакам, розуміє свою відповідальність за вчинення певних дій [8].

Про знижувальний тренд щодо рівня довіри споживачів до фінансових установ і зокрема до банків свідчить дослідження, проведене Eurofound «European Quality of Life Survey 2016», в якому здійснений аналіз динаміки рівня довіри із 2011 року в країнах Євросоюзу [9]. Результати опитування показали, що рівень довіри (за 10-ти бальною шкалою) до банків коливається від 7,5 (Фінляндія) до 3-3,5 (Кіпр, Хорватія, Греція), тобто він має диференціацію у 4-4,5 бали, що свідчить про різний рівень сприйняття споживачами надійності банківської системи.

На нашу думку, ще одним чинником, який вимагає від споживачів банківських послуг високого рівня фінансової освіченості та володіння різними е-технологіями (користування мобільними додат-

ками, е-банкінг, різні е-платформи та цифровізація банківської діяльності), є діджиталізація в банківському секторі. Це вимагає диверсифікації політики роботи з клієнтами, виховання принципово нового покоління спеціалістів з банківської справи, а також розробки механізмів формування фінансового освіченого споживача таких послуг.

Виходячи із вищезазначеного, пропонуємо наступний механізм підвищення рівня економічної безпеки банківського сектору шляхом формування фінансово освіченого споживача банківських послуг. Даний механізм ґрунтується на підвищенні рівня довіри до банківської системи через систему інструментів та стимулів впливу на споживача банківських послуг з метою покращення його фінансової освіченості та грамотності (рис. 1).

Розглянемо більш детально елементи зазначеного механізму. Стосовно основної цільової аудиторії, то на макрорівні вона складає практично всі вікові групи, починаючи із дошкільного віку, коли у дітей в ігровій, невимушеній формі формуються базові знання стосовно таких понять, як «гроші», «податки», «банк» та елементарних банківських операцій.

Для дітей шкільного віку розроблені та запроваджені навчальні та навчально-методичні програми з фінансової грамотності. Наприклад, колективом авторів розроблена та впроваджена в процес освіти програма для загальноосвітніх навчальних закладів за вибором для 10 класу «Фінансова грамотність», яка складається із 15 розділів і охоплює 30 тем, частина яких присвячена банківській діяльності, а саме: платіжним карткам, банкоматам і грошовим переказам; іноземній валюта та валютним операціям; депозитам; інвестиціям; видам кредитів та кредиторів; фінансовій складовій заощищень, а також власній фінансовій безпеці.

Цікавим є план впровадження в практику викладання класичних дисциплін елементів фінансової грамотності, наприклад, планується оновити програми з математики вже з 2017 р. для базової загальної середньої освіти передбачає етапність формування фінансової грамотності на уроках математики в різних класах. У кожному розділі програми буде виокремлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учня.

Науковці та практики стверджують, що у сучасному навчально-методичному забезпеченні необхідно закласти нову модель освітнього процесу, яка сприяла би реалізації вирішення проблеми формування фінансової грамотності молоді.

Крім того, в процесі отримання знань з фінансової грамотності дітьми дошкільного та шкільного віку відбувається і латентний процес навчання батьків, що є дуже важливим, оскільки доросла аудиторія не завжди має час і можливість підвищувати свій рівень знань стосовно фінансових питань. На наш погляд, ефективними є заходи із підвищення

фінансової просвіти дорослих при користуванні певними послугами. Наприклад, при оформленні іпотечного кредиту, фахівець банку розповідає про особливості цієї банківської послуги, рекомендує спеціальну літературу або сторінку сайту банку, де знаходиться повна інформація про ризики, нормативно-правова база, є калькулятор розрахунку платежів за кредитом тощо.

Слід зауважити, що питанню фінансової просвіти приділяють увагу і окремі ВНЗ. Так, кожного року викладачі банківської академії проводили низку заходів з підвищення рівня фінансової грамотності у м. Суми. Спільно із АТ «Приватбанк» у 2012 році започаткована «Школа юного банкіра», створено Музей грошей, з 2013 року діє проект «Найкраща професія – банкір», а також отримано гранти на підвищення рівня фінансової обізнаності для багатьох верств населення (школярів, аспірантів, студентів, підприємців, учителів, волонтерів) за програмою ERASMUS + Programme Jean Monnet Action [11]. Але такий потужний центр фінансової просвіти, як Банківська академія при НБУ, була розформована і передана під контроль МОНУ, що призвело до поступового зниження діяльності в цій сфері.

Питанню виховання фінансово обізнаного користувача банківських послуг приділяють увагу і комерційні банки. Так, АТ «Приватбанк» створив потужну програму Junior, в яку входить картка Junior для дітей шкільного віку (від 6 до 17 років), яка оформлюється безкоштовно, має ліміт по витратам та дозволяє власнику приймати участь в фінансових освітніх заходах ЮніорБанку. Тренінги проводять співробітники та топ-менеджери банку та кожний випускник отримує сертифікат про закінчення Бізнес-Школи. Також співробітниками банку створена квест-кімната «Загублені в банку», проводиться олімпіада «Фінансовий геній», акція «Є картка Юніора – € 5000 гривень» [12].

Слід зауважити, що всі ці просвітницькі заходи та продукти направлені на формування потенційно освіченого споживача, але неохопленими є працююче населення та особи пенсійного віку, які мають невисокий рівень освіченості і на наш погляд, представляють найбільш вразливий сегмент споживачів, оскільки, по-перше, їх достатньо важко навчати, особливо, коли вони не мають потреби в банківських продуктах, тобто слід знайти момент, необхідний для навчання (оформлення кредиту, депозиту, видача зарплатної або пенсійної карти). По-друге, фінансова освіта повинна мати на меті подолання психологічних бар'єрів щодо безпечної фінансової поведінки та запропонувати елементарні навчальні заходи протидії небезпеці. По-третє, позитивним моментом, на якому слід зосередити увагу, є захист споживачів банківських послуг на рівні держави (Фонд гарантування вкладів), що сприяє підвищенню рівня



Рис. 1. Механізм підвищення рівня економічної безпеки банківського сектору шляхом формування фінансово освіченого споживача банківських послуг

Джерело: розроблено авторами

довіри та безпеки банківських установ, а також всієї системи в цілому.

Для роботи з такими категоріями громадян (особливо з низьким доходом та тими, хто не має вищої освіти) слід у вітчизняну практику впроваджувати зарубіжний досвід. Наприклад, розробити та впровадити на робочих місцях спеціальні програми, з якими ознайомлюють при працевлаштуванні та протягом роботи (досвід Великобританії, програма «Workplace: Make the Most of Your Money»); створити спеціальний портал та програму управління родинними фінансами для домогосподарок (досвід США, програма «Financial literacy: Women understanding money»), розробити програми управління особистим бюджетом та фінансового планування для осіб з низьким рівнем освіти та доходу (досвід Нідерландів, програма «Stay positiv», Великобританія – програма «MoneyHelp») [6].

Також для підвищення рівня фінансової обізнаності, при комерційних банках або просвітницьких центрах при ВНЗ потрібно організувати безкоштовні (або недорогі) курси із роботи на ПК для осіб пенсійного віку та громадян з низьким рівнем доходу, які не мають в особистому користуванні гаджетів. Такий підхід дозволить підвищити рівень поінформованості споживачів та одночасно навчити їх елементарним основам безпечної поведінки біля банкоматів та терміналів, користуватися мобільними додатками, управляти власним рахунком он-лайн та ін.

Отже, з метою забезпечення достатньо високого рівня економічної безпеки банківської системи, НБУ, ВНЗ, громадським організаціям необхідно консолідувати свої зусилля з формування фінансового освіченого споживача, створивши спільний Комітет з фінансової просвіти, функціями якого будуть: залучення інвестицій та допомога в отриманні грантів; організація просвітницьких заходів; допомога в створенні веб-сайтів з фінансової грамотності; проведення маркетингових заходів з фінансової просвіти; допомога в організації комп'ютерних курсів; організація безкоштовної консультативної допомоги.

Висновки з проведеного дослідження. Спираючись на вищезазначене, необхідно зауважити, що реалізація запропонованого механізму підвищення рівня економічної безпеки банківського сектору України дозволить сформувати фінансово освіченого споживача банківських послуг; сприятиме вихованню потенційно грамотного клієнта, що забезпечить високий рівень захищеності банківської системи на макроекономічному рівні;

надасть можливість вразливим верствам населення протистояти шахрайським діям, дозволить їм в повному ступені користуватися всім спектром банківських послуг; підвищить ступінь довіри до фінансових установ; і таким чином забезпечить стабільність та життєздатність національної економіки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковтун О.А. Підвищення рівня фінансової грамотності як фактор активізації фінансової діяльності домогосподарств / О.А. Ковтун // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – 2012. – 1(37). – С. 38-242.
2. Смовженко Т. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи / Т. Смовженко, А. Кузнєцова // Вісник НБУ. – 2013. – №9. – С. 8-16.
3. Слав'янська Н. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність? / Н. Слав'янська, А. Незнамова // Вісник НБУ. – 2013. – №4. – С. 31-35.
4. Кучерова Г.Ю. Шляхи розвитку фінансової культури населення / Г.Ю. Кучерова // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – Вип. 2(15). – С. 126-131.
5. Захаркіна Л.С. Підвищення рівня фінансової грамотності населення України / Л.С. Захаркіна, К.П. Катериніна // Економічний форум. – 2014. – № 4. – С. 200-207.
6. Птащенко Л.О. Підвищення рівня фінансової грамотності населення: міжнародний досвід / Л.О. Птащенко, А.М. Шабардіна // Економіка та регіон. – 2014. – № 1. – С. 8-14.
7. Ковтун О.А. Підвищення рівня фінансової грамотності молоді як фактор стратегічного розвитку інститутів банківництва / О.А. Ковтун // Фінансова стратегія економічного розвитку : мат-ли Міжн. наук.-практ. конф. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – С. 109-111.
8. Турчин Л.Є. Теоретичні аспекти формування довіри до банківської системи / Л.Є. Турчин // Економіка та держава. – 2012. – № 12. – С. 90-92.
9. Eurofound: European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society, Publications Office of the European Union, Luxembourg. – 122 P.
10. Кізіма Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / Т. Кізіма // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – Вип. 2 : квіт.-черв. – С. 64–71
11. Васильєва Т. Фінансову грамотність сумчан від школяра до пенсіонера підвищує банківська академія // Т. Васильєва, Н. Євченко // Вісник НБУ. – 2013. – №10. – С. 25-27.
12. ЮніорБанк / Офіційний сайт АТ «Приватбанк». – Режим доступу: <https://juniorbank.com.ua>.